

Ocak Temelli Halk Hekimliği Uygulamaları: Konya Örneği

Miyase Güzel Yanpınar¹

Özet

Halk hekimliğinde “ocaklı” terimi, özel bir yeteneğe veya manevî bir güce sahip olduğuna inanılan, kuşaktan kuşağa aktarılan bir şifa geleneğinin üyesi olan kişileri ifade eder. Ocak halk arasında hastalıklara şifa veren, özellikle kırık çıkık, yılan/böcek sokması, yanık, al basması ve nazar gibi durumlara müdahale eden ailelere veya kişilere verilen isimdir. Bu ailelerde ya da bireylerde şifa verme yeteneğinin doğuştan geldiğine veya “manevi bir el” tarafından verildiğine inanılır. “Ocaklı olmak” o aileye mensup olmak veya bu yeteneği taşıyanlardan biri olmak anlamına gelir. Ocaklı kişiler genellikle dua, el koyma, bitkisel tedavi, üfleme veya geleneksel yöntemlerle iyileştirme yaparlar. Bu donanımlar çoğunlukla sözlü olarak, bir ustadan çırağa veya aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılır.

Ocaklı ifadesi halk hekimliği uygulamalarında sağaltmayı gerçekleştiren kişiyi, ocaklı ise sağaltma gücüne sahip olan aileyi ya da ailenin bulunduğu konumu, evi ifade eder. Halk arasında sağaltma amacıyla gidilen kutsal türbe ve mezarlar, su kaynakları, şifa verme gücü olan taşlar ve ağaçlar için de ocak kelimesi kullanılmaktadır. Ocaklı adlandırılması ise ocak sahibi ailenin sağaltma gücü olan üyesi için kullanılır. İlk dönem Türk İnançlarının izlerini taşıyan sağaltma ocakları ve bu ocaklara bağlı yapılan uygulamalar Anadolu’da varlığını sürdürmektedir. Ocaklar bugün yaygın olarak alternatif tıp tedavileri olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu çalışmada Konya’da “ocak” veya “ocaklı” olarak kabul edilen kimselerin yaptıkları sağaltma tedavileri ve bu iyileştirmeleri gerçekleştiren ocaklı kimselerin uyguladıkları tedavi yöntemleri hakkındaki görüşleri ve sosyo-kültürel tutumları aktarılmış olup çalışmanın sonunda kaynak kişi tablosu ve Konya’da ocaklıların uygulamış olduğu tedavilere ilişkin bir tablo verilmiştir.

1 Türk Halk Edebiyatı. Dr., drmiyaseguzel@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0588-877X

GİRİŞ

Konya², İç Anadolu Bölgesi'nde Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip ilidir. Doğusunda Aksaray ve Niğde, güneydoğusunda Mersin, güneyinde Karaman ve Antalya, batısında Isparta ve Afyonkarahisar, kuzeybatısında Eskişehir ve kuzeydoğusunda Ankara illeriyle çevrilmiştir. İl kodu 42 ve yüzölçümü 38.873 km²'dir. Konya'da ve çevresinde yerleşik düzen, Prehistorik (tarih öncesi) çağdan başlamıştır. Bu çağ içinde Neolitik-Kalkolitik-Erken Bronz Çağ kültürleri görülür. Bu çağın iskân yeri olan höyükler, Konya il sınırları içindedir. Neolitik Devre ait buluntular, Çatalhöyük'teki arkeolojik kazılarda meydana çıkmıştır. Bugün Konya'nın Meram ilçesinde bulunan Karahöyük'te Hitit yerleşimi görülmektedir.

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Konya hakkında dinî ve mitik kökenli iki efsane bulunmaktadır. Birincisi Perse efsanesidir. Eski Frigya'da Perse Agrien bir kahramandır ve Jüpiter ile Danae'nin oğludur. Bu kahraman Gorgon adı verilen üç devden fani olan Meduse'nin başını arar ve ele geçirip bu başı kalkanın ortasına asması için Athena'ya verir. "Perse Lycaonic (Likaonya)'dan geçerken bilinmeyen bir kasabada durdu ve Meduse'nin başını bir sütuna astı. Bunun üzerine bir kasaba "İconium (İkonyom)" yani "Tasvir (Timsal)" şehri adını aldı" (Mamburi, 1943: 8). Diğer bir efsane iki derviş merkezlidir. Doğu'dan uçarak gelen bu iki derviş Konya'yı çok beğenirler. Birbirlerine "Konalım mı?" diye sorarlar. Birisi diğerine "Kon ya!" şeklinde cevap verir. Her ikisi de şehre konar, böylece şehrin adı Konya olur. Konya 1987 yılında büyükşehir statüsüne sahip olmuş üç merkez ilçeden ve yirmi sekiz taşra ilçeden bir ildir. Merkez ilçeleri Karatay, Meram ve Selçuklu'dur. Taşrada bulunan yirmi sekiz ilçesi ise Ahırılı, Akören, Akşehir, Altınekin, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çeltik, Çumra, Derbent, Derebucak, Doğanhisar, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Hadim, Halkapınar, Hüyük, Ilgın, Kadınhanı, Karapınar, Kulu, Sarayönü, Seydişehir, Taşkent, Tuzlukçu, Yalıhöyük ve Yunak'tır. Bu çalışmada verilen halk hekimliği örnekleri 2018 yılında Konya'nın merkez ilçeleri olan Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerinde toplanmıştır.

1. Ocak-Ocaklı

Ocak ifadesi *ateş yakmak, yemek pişirmek, etrafına sıcaklık yaymak* gibi amaçlar için kullanılan eylemleri ifade eder. Ocaklı ise halk arasında hastalığı sağaltma gücüne sahip olan, bu hastalıkları sağaltma konusunda uzman kişi ya da kişilerdir. Ocak ve ocaklı kelimeleri genellikle eş anlamlı olarak

2 Bu başlık altındaki bilgiler https://www.konyakultur.gov.tr/images/uploads/files/Konya_Brosuru.pdf (Et: 06.05.2025) adresinden aktarılmıştır.

kullanılmakla birlikte bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip olan aileye *ocak*, bu aile içerisinde sağaltma görevini üstlenen kişiye *ocaklı* denir. Ocaklar ve ocaklı kişiler Türklerin en eski dönemlerinden itibaren hem hekimlik hem de hastane ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Dağı, 2013: 48). Anadolu’da yaygın olarak kullanılan “ocağın batsın, ocağın sönsün” gibi beddua içeren ifadeler ya da “ocağın tütsün, aile ocağı-baba ocağı” gibi kalıplaşmış ve olumlu anlamlar içeren ifadeler, kelimenin güncel olarak kullanılmaya devam ettiğini ve Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

İslamiyet’in kabulüyle birlikte toplum üzerindeki etkileri sona eren şamanlar, dinî görevlerini şeyh, derviş, hoca ve velilere devrederek, halk hekimliği görevlerini ise ocaklar sürdürmüştür. Şeyh, derviş, evliyâ gibi dinî şahsiyetlerin yaşarken göstermiş oldukları olağanüstü özellikler, ölümlemlerinden sonra da halk arasında çeşitli efsanelerle ortaya çıkmıştır. Herhangi bir derdi olan, sağlığı bozulan kişiler, bu kişilerin ölümlemlerinin ardından türbe ve mezarlarını ziyaret ederek dertlerine deva, rahatsızlıklarına şifa aramıştır. Türbe ve yatır ziyaretleri sırasında ortaya çıkan inanış ve uygulamalar eski Türk inanç sistemiyle ilişkilidir. Kutsal hissetme ihtiyacı korku ve saygıyı da beraberinde getirir. Bu sebeple ziyaret öncesi ön hazırlık, uygulama aşaması ve uygulama sonrasında ortaya konan inanç ve pratikler halk kültüründe bir aradadır. (Kaplan, 2022: 58; Kaplan, 2022: 105).

Ocaklar tarafından sıkça başvurulmuş hastalıkları başka bir nesneye göçürme, dağlama, dualar okuma ve çeşitli emlerden faydalanma, hastalığa sebep olan kötü ruhları kandırma gibi uygulamalar şamanizmin kalıntılarıdır. Ocakların, şamanlar ile ilgili tek ortak noktaları hastalıkları tedavi etme yöntemleri ve güçleri değildir. Ocaklar da şamanlar da kutsal bir soya mensuptur ve tedavi etme güçlerini el vererek/alarak usta-çırak ilişkisi ile kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Şamanizm inancında şamanlara güçler, babadan oğula kalıtsal yolla geçerek ya da kutsal ruhlar tarafından seçilme yoluyla aktarılmaktadır (Demren, 2008: 188). Ocaklarda da belirli şartları sağlayan kişilere aile büyükleri tarafından el verme usulüyle hastalıkları sağaltma güçleri devredilmektedir. Kimi zaman da bir din büyüğü tarafından hastalıkları sağaltma gücü kişilere verilmektedir. Halk hekimi vazifesi gören bu ocaklar dışında çeşitli hastalıklara şifa bulmak için gidilen mezar, türbe, ağaçlar, taşlar, su kaynakları gibi kutsal olduğu düşünülen mekânlar da ocak olarak adlandırılmaktadır. Kutsal olarak düşünülen bu mekânların atalar kültü ve tabiat kültürleri ile arasında ilişki vardır. Eski Türk inancında ölen atanın geride bıraktıklarına karşı ödüllendirici ve cezalandırıcı olması, tabiat kültürlerinde yardımcı iyelerin olması kutlu mekânlar ile arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

1.1. Ocak-Ocaklı Olma

Şifa verme yetenekleriyle hastalıkları farklı yöntemlerle tedavi etme gücü olan ocaklı kişiler genellikle ailenin en yaşlı üyesidir. Bu kişiler hastalıkları sağaltma yeteneklerine çeşitli yollardan sahip olabilir. Ocaklı olma yolunun en yaygın olanı kan bağıdır. Bu kişiler tedavi etme yeteneklerine bağlı bulunduğu ocağın soyundan gelmeleri neticesinde elde eder. Genellikle kan bağı ile hastalıkları sağaltan ocaklarda el alma/el verme gibi bir törene gerek yoktur. Bu anlam aktarması temsildir. Hastalıkları sağaltmak için ocağın mensubu olan ailenin kızı, oğlu, torunu, yeğeni vb. akrabası olması yeterlidir. Ocaklı kişilerin sahip oldukları bu güç nesilden nesle aktararak, bağlı bulunduğu ocağın genlerine işlenerek ihtiyaç anında ortaya çıkmaktadır (Tek, 2018: 99).

Ocaklı olmanın farklı bir yolu da ocak olan eve gelin gelen kadınlardır. Eve gelen gelin, ocağa ait olan bütün sağaltma unsurlarını kayıvalidesinden/kayınpederinden öğrenmektedir. Fakat ocaktan gelin giderek ayrılan kızlar, gurbete giden erkekler ocağa ait sağaltma yetilerini kaybeder (Duvarcı, 1990: 35). Ocaklı kişiler hastalıkları sağaltma görevlerini yerine getiremeyeceklerini düşündükleri zaman kendisinden sonra hastalıkları sağaltmak için aile içerisinde, kendi soyundan gelenlere ya da sağaltma işlemini yapabileceğini düşündüğü kişilere el vererek ocağın devam etmesini sağlar. Ocaklı kişiler, kendisi ile kan bağı olan kişi ya da kişilere kendisinde bulunan sağaltma yetisinin kendisinden sonra devam etmesi için zamanı geldiğinde devreder. Güçleri devretme sırasında sembolik olarak el verme töreni yapılmakla birlikte, bazen de aynı soydan gelindiği için bir tören yapılmaz. Kan bağı olmayan inançlı, dürüst, güvenilir, istekli ve yetenekli kişi rahatsızlıkları sağaltmayı sözlü törelerle öğrendikten sonra el alma törenine katılır. Bu törenin ardından izinli ya da el almış olarak adlandırılan bu kişiler hastalıkları sağaltabilmektedir. Ocaklı olup olmamanın kayıtlara geçmiş bir kanunu yoktur. Ancak ailede bulunan kızlara evlenip gidecek olmaları sebebiyle el verilmediği görülmüştür. Aynı şekilde aile içinde yaşamayıp başka bir yerde çalışan erkek çocuğu da bu geleneği sürdürmeyeceğinden el verilmemektedir. Dolayısıyla aile içinde el alan kadınlar arasında en çok gelinlerin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Güzel Yanpınar, 2025: 93).

Sağaltma ocakları hem erkek hem de kadın olabilmektedir. Kimi hastalıklara sadece erkek ocaklılar bakarken kimilerine de kadın ocaklılar bakmaktadır. Ancak bu kesin bir kural değildir. Ocaklarda el verme olayı cinsiyet grupları arasında değil kendi içerisinde olmaktadır. Elbette bazı istisna durumlar olabilmektedir, ayrıca el almanın yaş sınırı da yoktur. Ancak el alacak kişinin sağaltma yöntemlerini belli bir disiplin içerisinde öğrenmesi

gerekir. El alma törenlerinde tedavi yöntemlerinde *Fatma Ana eli* önemlidir. Fatma'nın eli uğurlu ve bereketlidir. Dokunduğu her rahatsızlığı iyileştirme gücüne sahiptir. Bu sebeple Hz. Fatma'yı pir olarak kabul eden ocaklar el verme ritüelinde *El benim elim değil Fatma anamızın eli* deme gereği duyar.

Halk tarafından olağanüstü kimlik atfedilmiş velî, evliyâ, pîr, Hz. Hızır gibi din büyükleri, ocaklı adayının rüyasına girerek kendisine yetkiler verir. Bir yatırın yanındaki köyde oturmak, ermişin soyundan gelmek ya da o ermişin türbesinde türbedar olarak görev yapmak ocağın kazanılmasını sağlayabilir. Bazen yatırın bulunduğu yerlerde bütün insanlar ocaklı olabilirken bazen de o yerlerde bulunan tek bir kişi hastalıkları sağaltma yetisine sahip olur. Böylece bu kişi artık ocaklı olmuştur. Ocaklı olmanın bir başka yolu da *al karısı/albastı* olarak adlandırılan varlığın saçından tıraşını alarak ya da iğne batırarak kendine köle yapmaktır. İnsanlar kendisiyle kan bağı olan kişilere zarar vermemesi şartıyla al karısını serbest bırakarak ocaklı olabilir. "Al ocaklısı/alçı" gibi isimlerle bilinen bu ocaklar albastı rahatsızlığını sağaltma gücüne sahiptir. Herhangi bir eşyalarını lohusa kadının yanına bırakarak kadınları ve çocuklarını al karısından koruyabilir (Boratav, 2013: 130).

1.2. Ocakların Tespiti

Birtakım uygulamalar ile rahatsızlıklarına çare olacak ocaklar belli başlı yöntemler ile tespit edilebilmektedir. Bu tespitler arasında büyüsel ve dinî unsurlar ile halk tecrübesi yer almaktadır. Belirleme aracı olarak aşağıda verdiğimiz nesneler başta olmak üzere bugün telefon ve sosyal medya aracılığıyla da tespitler yapılabilmektedir.

1.2.1. Mum Dökme

Kurşun dökmenin bir başka örneği olan mum dökme, tedavilerde ve ocak belirlemede kullanılır. Bu yöntemde göre hasta çocuk yere oturtularak üstüne bez örtülür. Başının üstündeki tutulan elek içerisine ayakkabı, demir şiş, ayna, tarak, oklava ve bir tas su konur. Tavada eritilen mum hızlıca tasın içerisindeki suya dökülür. Tas içerisinde soğuyarak şekil alan mum yorumlanır. Gidilecek ocak ve tedavi yöntemleri tartışılır. Örneğin Şerife Kurt kırk kesme uygulamasında çocuksuzluğun giderilmesi için tayin edeceği düşüncelerini mum dökerek oluşturmaktadır (KK 3).

1.2.2. İğne Koyma

Belirli bir hastalığın tedavisinde eğer çevrede o hastalığı sağaltan birçok ocak bulunuyorsa hangi ocağa gidileceğini belirlemek için uygulanan bir yöntemdir. Bir ikindi vakti bir kaba su doldurularak içerisine metal para atılır.

Ocak sayısı kadar dikiş iğnesine farklı renklerde iplik bağlanarak hangi ipliğin hangi ocağı temsil ettiği belirlenir. Daha sonra dualar okunarak iğnenin yarısı dışarıda, yarısı suyun içerisinde kalacak şekilde su dolu kaba batırılır. Kabin üstü rahatsızlığı olan kişiye ait bir elbise ile örtülerek yıldızları görecektir bir mekâna bırakılır. Sabah olduğunda iğneler kaptan çıkarılır. Ocağı temsil eden hangi iğne küflenmişse hastalığın tedavisi o ocakta yapılır (**KK 2**).

1.2.3. Madenî Para Koyma

Bu tekniğe göre rahatsızlığı olan kişi evinin dışına belirlediği ocak niyetine metal para koyar. Ertesi gün paranın yüzeyinde bozulmalar olmuş ise niyetine aldığı ocağın kendisine uygun olduğunu saptamış olur. Bu niyetli para ocak sahibine hediye olarak verilir (**KK 6**).

1.2.4. Bıçak Paslanması

Herhangi bir ocak adına niyet edilerek evin dışına bıçak bırakılır. Bir gece boyunca bekletilen bıçak paslanır ise rahatsızlığın şifası için niyet edilen ocağa gidilir (**KK 7**).

1.3. Sağaltma Ocaklarında Uyulması Gereken Kurallar

Bu kurallar kişilerin sağlığına kavuşması için ve tedavi yöntem ve tekniklerin daha etkili olabilmesi açısından önemlidir. İnanma, güvenme, tedavi karşılığını sunma ve ocaklının tavsiye ve yönergelerine uymak başta gelen kurallardır.

1.3.1. Tedaviye ve Ocaklıya İnanç

Sağaltma ocakların tedavilerinin olumlu olarak sonuçlanması için zorunludur. Tedavinin olumlu sonuç vermesi için ocaklı kişinin dinsel, büyüsel uygulamaları ile bitkisel, hayvansal ve madde kökenli olarak hazırladığı emler tek başına yetersizdir. Ocaklı kişilere göre herhangi bir rahatsızlıktan şikayetçi olan kişi, ocağın tedavi etme gücüne, hazırlamış olduğu emlerin tesirine kalpten inanmalıdır. Ocak sahibi kişiler başvuran kişilere ocağın kökeni, kullandıkları nesneler, hazırladıkları ilaçlar ve tavsiye ettikleri besinler hakkında bilgi vermek zorundadır.

1.3.2. Ocaktaki İkramları Reddetmemek

Ocaktaki ikramlar ocaklı kişilerin rahatsızlıktan etkilenmemesi, rahatsızlığın tedavisinin olumlu bir netice vermesi ya da kendisinin el aldığı kişinin “gelenleri ikramsız/eli boş gönderme” diyerek şart koşmaları için yapılır. Tedavi sırasında kullanılan kül, su, şeker vb. gıdalar ocak sahibi kişilerin tavsiyelerine uygun bir şekilde kullanılıp tüketilmelidir (**KK 3**).

1.3.3. Ocaktan Ayrılırken Arkaya Dönmemek

Bazı ocakların en önemli kuralı uygulanan tedavi sonrasında ocaktan ayrılırken arkasına bakmamak vardır. Bakması durumunda tedavinin başarısız olacağına ve hastalığın devam edeceğine inanılmaktadır. Rahatsızlığı geride bırakma, yanında götürme, ocaklı yere gömme inancı burada belirgindir (KK 4).

1.3.4. Nezir Vermek/Ağırlık (Arılık) Sunmak

Şifa talep eden kişiler uygulanan tedavi sonucunda hastalığı vücuttan tamamen atmak, bu hastalığın ocaklı kişilere geçmesini önlemek amacı ile arılık (ağırlık) bırakmaktadır. Sağaltma işleminin ardından verilen arılık/nezir için bir pazarlık söz konusu değildir. Bu algı/vergi işlemi gönüllülük esasına dayalıdır. Bir fıkıh terimi olarak nezir “dinen mükellef olmadığı halde, kişinin farz veya vacip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vermesi” şeklinde tarif edilmiştir”. (Özel, 1988: 338). Para, havlu, seccade, türlü yiyecek ve içecekler ocak sahibine takdim edilir. Eğer para verilecek ise miktarı rahatsız kişi tarafından belirlenir ve ocaklı kişinin bildiği ancak o sırada bakmadığı bir yere bırakılır. Bu çoğunlukla minder altı olur (KK 1-2-3-4-5-6-7).

1.3.5. Yasaklara Uymak/Perhiz Yapmak

Rahatsızlığı olan kişi tedavinin ardından ocaklı kişinin söylediği yasaklamalara kesin olarak uymalıdır. Böylece rahatsızlığın kalıcı olarak vücuttan atılacağını inanılır. Bu yasaklar, elektronik eşya ile belli bir süresi teması kesme, belirlenmiş yiyeceklerden 3 ile 7 gün arasında uzak durma gibi istisnalar bulunmaktadır (KK 1-2-3-4-5-6-7).

1.4. Ocakların Ziyaret Edildiği Zaman Dilimleri

Örneğin kutsal sayılan perşembe ve cuma günleri en çok ziyaret yapılan günlerdir. Bunun yanında pazartesi ve salı öğle vakitleri, çarşamba ve cumartesi günü ikindi vakitleri sıklıkla kullanılan vakitlerdir. Rahatsızlıkların türüne göre üç cuma, üç cumartesi, yedi çarşamba ya da aynı gün üç kere gibi üst üste ziyaretlerin gerektiği ocaklar ve hastalık türleri de olabilmektedir.

1.4.1. Sabit Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar

Türbe ve yatır ziyaretleri çarşamba ve cuma günü yapılırken, tedaviler öğleden önce ya da güneş battıktan sonra yapılmaktadır. 3, 5, 7 gibi formel sayıların takibinde ziyaret kabul eden ocaklar da vardır. Akşam geç vakitte, pazar günleri ziyaret yapılması uygun değildir (KK 1-2-3-4-5-6-7).

1.4.2. Herhangi Bir Gün ve Zamanda Ziyaret Edilen Ocaklar

Genellikle el veren kişilerin “ocağa gelenleri boş çevirme/geri gönderme/ ocağı her zaman tüttür” diyerek şart koşmaları üzerine el alan kişiler bu kurala uyar (KK 1-2-3-4-5-6-7).

1.5. Ocaklıların Sağaltmada Kullandıkları Tedavi Yöntemleri

Erkek ya da kadın olabilen ocaklı kişiler sağaltma görevini özel tedavi yöntemleriyle uzmanlık haline getirerek nesiller boyunca devam ettirir. Bazı teknikler ocaklar tarafından nesiller boyunca korunmuştur. Ancak zamanın şartlarına, rahatsızlığın durumuna, rahatsızlığın ortadan kalkıp kalkmamasına uygun olarak güncellenen yöntemler de vardır. Ocaklar görevlerini icra ederken İslami motiflerden yararlanarak; kesme, dürtme, ovma gibi teknikler kullanarak; bitkisel, hayvansal ve maddesel ürünlerden yararlanarak; Kur'an-ı Kerim'den ayet ve dualar okuyarak hastalıkları sağaltır ve önler. Sağaltma uygulamalarına verilen isimler bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermekle birlikte aynı bölgede yapılan uygulamalar da farklı isimlerle anılmaktadır. (Tek, 2018: 110). Halk hekimliği konusunda çalışma yapan Orhan Acıpayamlı Türkiye’de tespit ettiği halk hekimliği uygulamalarını sınıflandırmıştır. Bunlar, *İrvasa yoluyla*, *Parpılama yoluyla*, *Dinsel yolla*, *Bitki kökenli emler*, *Hayvan kökenli emler* ve *Madde kökenli emlerdir*. (Acıpayamlı, 1989: 2-4).

1.5.1. İrvasa Yolu

Sağaltma ocakları tarafından kullanılan, doğrudan hastanın vücuduyla ya da ilaç vermeyle ilgisi olmayan, hastayı psikolojik olarak etkilemek amacıyla yapılan uygulamalardır (Acıpayamlı, 1969: 5). Yapılan uygulamada hastalığı ocaklıya ait olan ekmek, su, tuz, bıçak, mercimek, taş vb. nesneye taşıma söz konusudur. Uygulama sonrasında hastalığın geçirildiği maddeler ocağa bırakılmakta, akarsuya atılmakta, ağaca asılarak kurutulmakta, toprağa gömülmekte ya da yakılarak ortadan kaldırılmaktadır İrvasa yoluyla yapılan sağaltmalar arasında hastalığı etkilemeye yönelik olarak söylenen tekerlemeler ve diyaloglar yer alır.

1.5.2. Parpılama Yolu

Ocaklı kişi tarafından rahatsızlığı olan kişinin vücuduna bir sağaltma aracı yardımıyla dağlama, kesme, çizme, vurma veya dürtme gibi uygulamaların yapılmasıdır (Acıpayamlı, 1969: 7). Bu uygulamalar bazı ocaklarda rahatsızlığı olan kişilere gerçek bir fiziksel temas kurularak yapılırken bazı ocaklarda sembolik olarak yapılmaktadır. Hastalıklardan dağlama yöntemiyle

kurtarmayı amaçlayan ocaklı kişi, ateşte ya da ocakta ısıtılmış olan nesneyi dokundurarak ya da dokunma sembolü ile hastalığı tedavi etmeye çalışır. Hastalıklı bölge jilet ya da bıçak ile çizilerek/kan akıtılarak; kalemle, kömürle çizme en yaygın parpılama yöntemidir. Ocaklı kişi vücuttaki hastalıklı yeri keserek hastalığın kan ile birlikte vücuttan atılacağına, keser gibi yaparak da hastalık ya da hastalığa sebep olan kötü varlığın korkutularak kaçırılmasını hedefler. Ocakların kullandıkları yöntemler arasında “sıvazlama” yer almaktadır. Ocaklı kişi doğrudan eliyle ya da işlemi gerçekleştireceği kutsal bir nesneyle hastayı sıvazlayarak hastalıktan kurtarmayı amaçlar.

1.5.3. Dinsel Sağaltmalar

Ocaklı kişiler dinsel yollar ile yapılan sağaltmalara abdest alıp ve besmele çekip “El benim elim değil, Fatma anamızın eli, El benim elim değil, peygamber efendimizin eli, El benim elim değil, anamın, nenemin, dedemin eli” gibi kalıp ifadeler söyleyerek başlar. Hastalıkların sağaltımı sırasında dinî ayetler ve namaz sureleri okunmaktadır. Hastalığı vücuttan uzaklaştırmak için dua okunan şeker, tuz, su, kül gibi nesneleri hastalara yedirilir. Vücutlarına taş, demir sürülerek sağaltma işlemi gerçekleştirilir. İşleminin sonunda ocaklı kişiler *El benden şifa Allah’tan, Allah şifalık versin* gibi temennilerde bulunur. Dinsel yollar ile yapılan sağaltmalarda türbe ve yatır ziyaret yerlerinde yapılan dualar ve uygulamalar önemlidir. Rahatsızlığı olan kişiler buralarda bulunan çeşmelerden su alır. Toprak parçalarını yutar. Din büyükleri için namaz kılar. Sadaka verir. (KK 3).

1.5.4. Bitkisel Sağaltmalar

Bitki kökenli sağaltmalarda ocaklı kişi, el aldığı kişiden öğrendiği ve hastalığın sağaltımı için kullanacağı çeşitli bitkileri hastalıklı yere sürerek, hastaya yedirip, içirerek hastanın şifa bulmasını sağlar. Kullanılan malzemeler aktarlardan temin edilir. Rahatsız olan kişilerinden getirdiği görülmektedir. Tedavi amacıyla kullanılan bitkiler coğrafya ve hastalıklar ile bağlantılıdır. (KK 2).

1.5.5. Hayvansal Sağaltmalar

Ocaklı kişiler hayvanların uygun kısımlarını hastalara yedirerek ya da hastalıklı bölgeye sürerek hastayı tedavi eder. Hayvan dalağı, kuzu, koyun, keçi, tavuk, horoz kalbi ve iç yağları, köstebek, tavuk, gelincik gibi hayvanların etleri; kullanılan sakatatlardır. Ocaklarda kullanılan hayvansal ürünlerin yanında yasaklanan ürünler de vardır. Örneğin karaciğer kökenli gül hastalığının tedavisinden sonra hastaların belli bir süre kuzu, koyun ve iner ciğeri yemesi uygun değildir. (KK 3).

1.5.6. Maddesel Sağaltmalar

Toprak, tuz, kurşun, taş vb. maddelerin içerisinde bulunan gücün insanlara şifa vereceğine inanılmıştır. Halk arasında ocaklı kişiler tarafından dökülen kurşunun, bal mumunun okunan dualar ile birlikte insanlar üzerindeki olumsuz etkinin azaltılarak, olumlu etkisinin artırılması sağlanmaktadır. Türbelerde bulunan toprakların hastalara yalatarak, su ile karıştırılıp içirilerek şifa bulacağı düşünülmektedir. (KK 7).

1.6. Fatma Ana Eli

Fatma Ana Eli, “Pençe-i Âl-i Abâ” ya da “Hamse” diye de bilinmektedir (Hayat-Dağ, 2022: 148). Umay Ana da Türk mitolojisinde çocukları koruyan, çocukların doğumundan itibaren her türlü ihtiyacını gideren, onları iyileştiren biri olarak tasvir edilmektedir. Umay ana mitolojide Ana/Ene olarak adlandırılır ve koruyucu bir ruhtur. Umay ana karakteri özellikle halk hekimliği uygulamalarında karşımıza çıkan bir figürdür. Umay ana geleneği İslam ile birlikte Hz. Muhammed’in kızı Hz. Fâtıma’ya geçmiş ve bu şekilde günümüze gelmiştir. Yurtiçinde ocaklığı devam ettirmek için el alan kadınlar genellikle *Fâtıma Ana’nın elini aldık* diyerek bu tedavileri uygulamaktadır. Fatma Ana elinin psikolojik olarak devam ettirilmesi sebebiyle tedavi olmak için ocaklı/izin kişilere gelen hastalar kutsal olan bir varlıkla ilişki kurulmasını desteklemiş ve hastalığın geçeceğini inanmıştır.

2. Konya’da Halk Hekimliği Uygulamaları

İnsan sağlığının bozulmasının birçok sebebi vardır. Psikolojik buhranlar, ani kayıplar, ekonomik nedenler, sosyal ilişkilerin zayıflaması, yalnızlık, kazalar, yaralanmalar, düşmeler gibi durumlar insanların sağlığını bozan etkenlerdir. Bu bozulmanın giderilmesi için akademik tıp ve geleneksel tıbbın olanaklarından yararlanılmaktadır.

2.1. Alazlama

İnsan vücudunda çeşitli sebeplerden ötürü oluşan kızarmaların giderilmesini amaçlayan alazma, kırmızı bir bez parçasının ateşe tutulması ve vücudun her noktasına temas etmesi ile yapılmaktadır. İnanca göre ateşlenen vücut yine ateşle tedavi edilmektedir. Burada kötü ruhlardan kurtulmak için ateşe ateşle karşılık verme ve ateş ruhlarına “sizdeniz, bizi terk edin” mesajı verilmektedir. Bu işlem sırasında hasta oturur. Hastalık bedeninin her yerinde ise ayakta durması daha uygundur. Bu tedavi yöntemi, Konya’nın Selçuklu ilçesine bağlı Sakarya mahallesinde Şerife Kurt’tan kaydedilmiştir.

Vücudunda kabarık kabarık kızarıklıklar kalkar. Babam yapardı. Ben tutuldum, her tarafım kıpkırmızı oldu. Hatır hatır kaşınır. Anneme gittim, annem beni alazladı. Yarım saat sonra söndü. O kırmızı bez parçası ile olur. Onun ucunu yakar. Yaktı her tarafıma vurdu. Vurunca yanan ucu söner zaten. Annem de o kırmızı bez parçasından bana bir parça verdi, renginin kırmızı olması şarttır. “Gelen olursa sen de yap, geri çevirme” dedi. Genç bir kızın vücudu kabarmış, kızarmış. Bana geldi, alazlama yapayım, dedim. Yaptım, bir hafta sonra geçtiğinin haberi geldi. Onları duasıyla umreye gittim. Hasta nezir vermezse yani bir karşılık vermezse hastalık geçmez, derler (**KK 3**).

Türklerde al, kızıl ve kırmızı farklı renkleri temsil etseler de günümüzde hemen hemen bu isimlerin tek bir rengi karşıladığı görülmektedir. Al rengi kadınlıkla, ateşle, doğurganlıkla, güçle, bayrakla vb. görüşlerle ilişkilendirilmektedir. Alazlama³ kelimesi ise al rengi ve ateşle ilişkilidir. “Alazlama, Başkurt ve Kazaklar tarafından da kullanılan bir sağaltma yöntemidir. Burada yağlı bir paçavra tutuşturularak hastanın çevresinde “Alas Alas” diye dolaştırılır” (Bekki, 2017: 204).

2.2. Çentme

Hasta olduğu düşünülen kişi bir yere ayaklarını uzatacak şekilde oturtulur. Ocaklı kadın bu hastanın başından ayaklarına kadar elinde bulunan küçük bir makas ya da bıçakla hastanın çeşitli noktalarına temas eder. Bu işlemin de üç defa yapılması uygundur. Özellikle belirlenmiş bir yöne uygulama söz konusu değildir. Uygulayıcı bu oturumda hastanın kollarına, bacaklarına, başına ve göğüs kafesine elindeki demir nesne ile temas eder. Daha sonra hastaya ocaklı kişi tarafından tavsiyeler verilir ve kişi gönderilir. Bu işlem sırasında hasta yere oturur ve hastadan ayaklarını uzatması istenir. Bu tedavi yöntemi, Konya’nın Karatay ilçesinde kaydedilmiştir.

Eli annemden aldım. Annem de annesinden almış. Annecannemgilin evinin altında yedi yatır varmış. Bir gece işlerinden biri artık kime göründüyse siz yedi tekkenin ağrısını okuyacaksınız demiş. Sarayönü, İprala, Karaman, Yeşildere, Yılandık, Nazar, İsabet, bunları okuyacaksınız; elinizden geçecek, demiş. Bu yerlerde yedi yatır var. Yedi tekleden kasıt her kim nereden gelirse. Doktorlar bile geliyor. Doktora “neden geldiniz” diye sorduğumda “manevî doktora geldik” derler. Her yaştan insan geliyor ve hastam çok. Baş, göz, ayak ağrısı olanlar geliyor. O ağrı bana geçiyor, bilirim ve okurum geçer. Bana geçince hastaya ağrısının olduğu yeri söylerim. Hasta ayaklarını yere uzatacak şekilde oturur ve vücudunun her yerini dualar okuyarak makas ya da bıçakla sürterim. Metal olur ki ağrıyı çeksin, diye. Annem öldü öleli

3 Ateşleme, Allama, Kırmızılama, Kızıllama.

yapıyorum, önden annem vardı yapmıyordum, annem elim senin olsun dedi. Demese bile kan bağı olduğu için zaten geçer. Ama demesi daha iyi olur. Gelinlere verilmez çünkü kan bağı yok. Çenttikten sonra 3 gün perhiz var. Çay, süt, yağ, ekmek, karpuz ve bal yiyeceksin. Üç gün boyunca banyo yapmak ve televizyon seyretmek yok. Mezarlığa ve düğüne gitmek yok. Eve varınca (y)üzerlik, soğan kabuğu, sarımsak kabuğu, çörek otu, un, tuz, karabiber ve kekik bunları tavaya koyup tütecek ve ev kokacak. Evin içinde nazarın değen kişinin ayağının bastığı yeri, o kalmasın diye gırgırlar, gırgırlayınca hastalığı atıyorsun ve rahatsızlık tez geçiyor. Eşiklerden kurtmak gibidir, çünkü eve giren/çıkan herkesin ayağının izi kalıyor. Karşılığında bir şey beklemiyorum, ama verirler, çünkü ağrı bana geçmesin diye. Vermezlerse o da ben de zorlanırsın, ağrı bana geçer, onu da hasta birden atamaz. Kimisi para yerine şeker koyar gider. Genci, yaşlısı, lohusası hepsi gelir. Lohusanın nazar ağırları oluyor. Çentme üçlenir. Aynı gün değil de farklı günlerde olur. Bana ağrı geldiği için esneme oluyor. Nazar isabet ediyor” (KK 5).

El verme, el alma yahut izinli terimleri halk hekimliğinin diğer nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Ocak sahibi kişiler, eğer bu geleneğin devam ettirilmesini istiyorsa *elimi sana verdim, elim senin olsun, sen devam et, geleni boş çevirme* gibi ifadeler kullanarak bu geleneği vermek istedikleri kişilere söylemektedir. Kaynak kişi Şerife Kurt bu konuda kan bağının olmasına gerek olmadığını söylerken; Kaynak kişi Fatma İnal ise kan bağının şart olduğunu dile getirmektedir.

El alma aynı soydan insanlardan olabileceği gibi, bilgili bir kişiden de olabilir. Daha da ötesinde kutlu ve ulu kişiler olarak görülen yatırlardan da el almak istendiği görülmektedir. Halk inanışına göre bu kişiler Tanrı katında günahsız ve saygın kişilerdir. Aynı zamanda insanların isteklerine göre ya da Fatma İnal’da görüldüğü gibi kendi isteklerine göre el verdikleri kaydedilmiştir. Kişiye uygulanan tedavinin yerini koruyabilmek ve bu tedavinin istenilen amaca ulaşabilmesi için; kişiye iç organlarını yormamak adına sindirilmesi güç besinlerden kaçınması ve bunun yerine döneminde özelliklerine göre bulunan ve sindirimi kolaylaştıracak besinleri daha az bir miktarda tüketilmesi öğütlenmektedir. Halk hekimliğine başvuran kişi ya da kişiler rahatsızlıklardan kurtulmak istemektedir. Hastayı tedavi eden ocaklı; biyolojik ve psikolojik açıdan bozulmuş olan bedeni iyileştirmektir. Bu amacın yerine ulaşabilmesi için duygusal olarak her an bozulmaya müsait olan insanı, düğünlerden ve cenazelerden bir süre uzak tutmayı amaçlanmaktadır.

Acıpayamlı’nın ifadesine göre “ekmek, iğde ağacı parçası, sarımsak, çörekotu, üzerlik, şap, mavi boncuk, altın, kurt dişi, kuş tırnağı, Kâbe hurmasından yapılmış minyatür nalın, tazi boncuğu, Maşallah, çalı parçası,

yavru kaplumbağa kabuğu, iğde çekirdeği, karanfil, hayvan dişi, mercan, yılan gömleği parçası, it boncuğu, yılan boynuzu, akik taşı, çelik zencir, göz boncuğu, balık damağı, kurt tüyü, horoz sesi işitmemiş çıtlık ağacı dalı parçası, mercimek, çitlenbik, kırmızı geyik boynuzu, fildişi, ladin ağacı dalı, sil boncuğu, çocuk kakası, kakalı bez, mavi duvak, mavi elbise, kocakarı tükürüğü sebze, mayıs, süprüntü, tuz tütsüsü” (Acıpayamlı, 1962: 18) gibi maddeler bir zamanlar nazardan korunmak için kişinin arzusuna göre üzerinde bulundurması gereken maddeler olmuştur.

Çentme işleminden sonra evine dönen birey, ocaklı kadın tarafından tavsiye edilen maddeleri harmanlayarak ateş üzerinde hafif soteler. Elde ettiği bu karışımı evin etrafında ve kendi etrafında gezdirir ve böylece kötü ruhlardan arınmak hedeflenir. “Demir ister gökten düşmüş olsun isterse toprağın bağrından sökülüp alınmış olsun, her durumda kutsal güçlerle yüklüdür. Metale hürmet en yüksek kültürlerin halklarında bile korunmuştur” (Eliade, 2003: 28). Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan demir, neredeyse bütün anlatılarda motif olarak kullanılmıştır.

Demir genel olarak sağlamlık, dayanıklılık, güç, kudret, hastalıklardan korunma, kötü ruhlardan kaçınma vb. durumlar için kullanılan bir elementtir. Lohusa kadınların yanlarında ya da bulundukları mekânlarda metal eşyalar (bıçak, makas, çakı) bulundurması; doğan çocuklara isim-anlam ilişkisi olarak Demir adı verilmesi; geleneksel tıpta birçok hekimlik türünde metal eşyaların kullanılması buna birer işarettir. Ayrıca demirin içinde bulunan ve mknatis adı verilen oksit, kobalt ve nikel gibi birçok maddeyi de kendine çekmektedir. Muhtemel ki demirin bu fiziksel özelliği ruhsal olan ilişkilendirilmiş ve tedavi yöntemlerinde kullanılmıştır. Fatma İnal’ın ifadesine göre tedavi sırasında kullanılan bıçak, makas gibi metal maddeler hastalığı çekmesi/kesmesi için kullanılmaktadır.

2.3. Kengi Ocağı

Kengi rahatsızlığı vücudun özellikle belden aşağısında oluşan ağrı, karıncalanma, sızlama şeklinde his olarak tanımlanmaktadır. Bu hastalıktan yakınan kişiler genellikle “kengi kalktı” şeklinde söylemlerde bulunurlar. Rahatsızlığı olan kişiler “kengi basan, kengi çiğneyen” ocaklara başvurur. Çoğunlukla belden aşağı olan kısımlarda kalçada, kuyruk sokumunda, dizlerde ve alt bacaklarda oluşan bu ağrı, giderek şiddetlenir ve hasta kişiler yürüyemez hale gelir. Kişinin günlük hayatı aksar, yerinden kalkamayacak duruma gelir. Ağrıyan tarafını kullanamaz, topallama ve yan basma durumları yaşanır. Ocak sahibi kişiler ağrıyan yeri ayakla basarak yahut çiğneyerek hastalığı gidermeye çalışır. Bu işlemin 3 kere yapılması uygundur. Basma

işlemi yapıldıktan sonra ocak sahibi kişinin el ve ayaklarını havada sağlaması, kengi hastalığının kendisine geçmemesi bakımından önem arz eder (KK 2).

Konya'nın Meram ilçesine bağlı Gödene köyünde rahmetli babaannem tarafından icra edilen bu kengi ocağı, babaannemin vefatından sonra babam Hasan Güzel'e (KK 2) geçmiştir. Babam, kendisine şifa için gelen kengili kişilerin ağrıyan yerlerini ayağı ile çiğnemektedir/basmaktadır. Bu şifa aktarma elinin babaannemden kendisine kaldığını, kendisinden bana, ablama ve ağabeyime geçtiğini ifade etmiştir. Kan yolu ile üç neslin ocağı devam ettirme durumu yaşanmaktadır. Kengi bastırmaya gelenler genellikle çevresinden kişilerden duyarak gelmiştir. Kaygılı ve ağrılı hallerinden şikayetçi olan bu kişiler, üçleme sonucunda sağlıklarına kavuştuklarını ifade etmiştir. Bu tedavi sonrasında ziyaretçilerden herhangi bir karşılık beklenmemektedir. Ziyaretçilerin gönüllü olarak çoğunlukla bir miktar para verdiği görülmüştür. Ancak son yıllarda şehirleşmenin artması, komşuluk ilişkilerinin azalması, mahremiyetin zarar görmesi ve covid-19 pandemisinin etkisi ile ziyaretçi kabul edilmemiştir. İnsanlar bu iyi niyeti yanlış anladıklarından dolayı vakitsiz ziyaretler, sürekli talep etme, her yerde dile getirme, ricacı değil de emredici konuşmalar gibi durumlar yaşandığı için kengi ocağı bilgisi artık gizli tutulmaktadır.

2.4. Kırk Kesme

Çeşitli sebeplerden ötürü çocuk sahibi olamayan kadınlara al karısı veya kötü ruhların musallat olduğu düşünülür ve “kırk kesme” ile bu dünyaya ait olmayan varlıklar o kadından uzaklaştırılır. Yapılan işlem ise bugün Türkiye'nin birçok yerinde yapılan kurşun dökme geleneğine çok benzemektedir. Kaynak kişinin ifadesine göre özel gününde kadın, bu döngünün son gününde bir yere oturtulur. Bir kaptaki su kaynatılır ve kaynamış suyun içine bal mumu ilave edilir. Bal mumundan elde edilen görüntüler doğrultusunda kadına tavsiyeler verilir. Bu işlem sırasında hasta yere oturur ve başından aşağı bir örtü örtülür. Bu tedavi yöntemi, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Sakarya mahallesinde kaydedilmiştir.

Bir tanıdığımın dokuz yıl bebeği olmadı. Kırkını keseyim diye kendisine teklif ettim. Üç sefer tüp bebek yaptırmış, tutmamış. Bal mumunu eritir suya dökerim o da suya dökülünce orada şekiller oluşturur. Şekli görünce sen de kırk baskınlığı var ama tövbe Allah bilir dedim. Ya âdetini hiç görmezsin ya da iki sefer görürsün ve galiba kızın olacak diye de ekledim. İkinciye görmeden hamile kalmış ve şimdi yedi aylık hamile ve bebeği kız. Bal mumu suya düşünce; köpek, kurbağa, insan vb. şeklinde çıkar. Naime'de kedi çıkmıştı. Kız da “rüyamda kedilerle uğraşıyorum, korkutuyorlar” demişti. Yine aynı

şekilde yıllar önce akrabamız Gülşen'in de kırkını kesmiştim. Kendisine seni kedi kırkı basmış dedim, o da karyolanın altına kedi kunlamış demişti. Şimdi on sekiz yaşında bir kızı var **(KK 3)**.

Özellikle İslamiyet'i kabul eden Türk boyları tarafından "Albastı (Türkiye ve Balkan Türkleri), "Albız (Osmanlı Türkleri), Albarstı, Alvastı, Albosti, Yalmavuz, Yalmaguz (Orta Asya Türkleri), Türk boyları arasındaki halk inanmalarına göre "al karısı, al basması" adı verilen bu kötü ruh yeni doğum yapmış kadınlara, loğusalara ve çocuklarına musallat olmakta, onların ciğerlerini yemeye çalışmakta veya kanlarını emerek onları öldürmeye çalışmaktadır (Ekici, 2016: 106). Türk tarihinde önemli bir yer teşkil eden animistik unsurlardan birisi olan al karısı özellikle yeni doğum yapmış olan kadınlar tarafından görülmektedir. İnanca göre henüz bu dünyaya ait olmayan bebek yaklaşık olarak 40 gün dolana kadar Tanrılar katına aittir. Bu demek oluyor ki bu bebek/melek timsali varlık kötü ruhlardan tarafından takip edilmekte ve anneden çalınmak istenmektedir.

"Kurşun izinli ve ocaklı kadınlar tarafından dökülür. Bu gibi kadınlar yanlarında özel bir çanta taşırlar. Çantada kurşun eritmeğe mahsus tava, bir su tası, temiz bir peştemal ve bir miktar kurşun bulunur" (Acıpayamlı, 1962: 6). Anadolu'da uzun yıllardır devam den kurşun dökme geleneği, burada yerini bal mumuna bırakmıştır. Dökülen kurşunun ya da bal mumunun üzerinde oluşan belirli/belirsiz şekiller, andan ya da gelecekte tüyolar alma yolunda önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Fiziksel olarak sıcak suyla teması sırasında oluşan bu adı tam konamayan şekiller tahmine dayalı bir biçimde açıklanmaktadır. Bu tahminler bazen olumlu sonuçlar sağlarken sağlarken bazen de olumsuz verilerle sonuçlanabilmektedir. "Şamanistlerde buna "kut kuyma" denir ki "kut dökme" demektir. Kötü ruhlardan birinin çaldığı kutu, yani "talih, saadet unsurunu" geri döndürmek için yapılan bir sihrî âyindir" (İnan, 1986: 29).

"Mısır bereket tanrıçası Bastet, kedi olarak tasvir edilir, bazen kedi başlı bir kadın bazen ise tamamen kedi olarak karşımıza çıkar. Eski Yunanlar Mısır Tanrıçası Bastet'i kendi tanrıçaları Artemis ile eş tutuyorlardı. Artemis biçim değiştirerek kedi formuna girebilmekteydi" (Tanpolat, 2016: 23). Kediler biyolojik olarak karnında birçok yavruyu taşıması ve bu yavruları tek seferde dünyaya getirmesi, onun bereketle ve doğurganlıkla ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda Türk inanç sisteminde renklerine göre de bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Örneğin siyah renkteki kedilerin uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Bu uğursuzluktan kurtulma amaçlı olarak siyah kedi görünce saç çekme davranış modeli geliştirilmiştir.

2.5. Konaklanma/Konakçık

Yeni doğan bebeklerin kafasında oluşan ufak kabarcıklardır. Bu kabarcıkların boyutu ve sıklığı bebekten bebeğe değişmektedir. Bebeklerde kaşıntıya ve kanamalara neden olmaktadır. Bu rahatsızlığın giderilmesi için tarama işleminin birkaç kez tekrarlanması gerekmektedir.

Yeni doğanlarda olur. Kafasında kafasının etrafında ufak ufak kabarcıklar görülür. Bu çocuğu uyutmaz, huysuz eder. Bunun geçmesi için banyoda önce kafasına zeytinyağı ya da ayçiçek yağı sürülür. Konakların yumuşaması için çocuk 5-6 saat bekletilir. Yumuşadıktan sonra ince tarakla ama bit tarağı olması uygun olur. Tarakla bebeğin saçları tersi yönünde yani arka tarafa doğru biraz bastırarak taranır. Taranırken konaklar dökülmeye başlar. Bunu yaparken tarağı sıkça silmek iyi olur. Yağlayıp bekletme ve tarama işlemi bebekte konak bitene kadar tekrarlanır” (KK 6).

2.6. Kurbacık / Kurbağacık

Yeni doğan bebekler çok sıkı bir şekilde kundaklandığı için kan dolaşımı yavaşlar. Bu nedenle enselerinde oluşan ağrıların giderilmesi için enseye jiletle birkaç çizik atılarak ensede biriken kirli kanın akıtılması sağlanır. Böylece bebek rahatlar. Daha çok erkek çocuklarında görülen bu uygulama yapılmadığı takdirde ileriki yaşlarda, ense kalınlaşması, baş ağrıları meydana gelir. Çok eskiden enseye canlı kurbağa bağlandığı için bu adı aldığını büyüklerim söylemiştir (KK 6).

2.7. Ocak Sıvama

Ocak sığ(v)ama, Ocak toprağı ve Midanlı (Meydanlı) Ocağı olarak bilinen bu ocak Konya'nın Kadınhanı ilçesinde kaydedilmiştir. Elife Kalay'ın ifadesine göre yatırdan el alan üç erkek kardeş daha sonra isteyen herkese el vermiş ve bu tedavi yönteminin devam etmesini sağlamıştır. İnanişâ göre bir ermiş/yatır 3 kardeş e altından bir ayakkabı vermiş ve bu ayakkabı ile gelen kişilerin hastalıklarını gidermelerini söylemiştir. Bu işlem sırasında hasta yer oturur. Dilerse ayaklarını uzatır, dilerse uzatmaz.

Zamanında Konya'nın Kadınhanı ilçesine bağlı Midanlı (Meydanlı) köyünde 3 kardeş varmış. Ekin paylaşıyorlarmış. Birinin çocuğu var, birinin çocuğu yok, biri de bekârmış. Bunlar birbirlerine habersiz buğday veriyor. Bunun çocuğu var, buna verelim, onun çocuğu yok ona verelim, öteki evlenecek ona verelim derlarmış. Buğdayı çekmeyle baş edememişler, Allah tarafından. Bir hocaya sormuşlar hoca da clinizin tersiyle buğdayı itiverin demiş. Bunlar buğdayı itince altından bir ermiş elinde bir pabuçla çıkmış. Bu üç kardeş bu çıkan pabuç ile ağızları eğri olanları, gözleri şaşı olanları,

kalkamayanları parasız sığayın demiş. Kardeşler pabucu almışlar ama parayla yapınca bu pabuç uçmuş gitmiş, derler. Yerine bir pabuç etmişler ve onunla devam etmişler. Annem zamanında o evin temelinde bir toprak almış, onu beze koymuş dikmiş ve bize verdi. Ağrıyan yeriniz olursa sürün diye. Annemin ağzı bir gün eğildi, annemi yedi kere götürdük, annemin gözünü bağladılar, her yerini sığadılar ve Kırkinci gün düzeldi. Asıl olan yumuşak altından bir ayakkabıymış. Midanlı (Meydanlı) Ocağı'na gidince gözünü bağlarlar. Tesirli dualar okurlar. Zamanında köyün kaymakamı böyle bir şey olmaz demiş ve ayakkabıyı sandığa kilitlemiş, ertesi gün açtığında ayakkabı uçmuş, sahibine gitmiş” (KK 4).

Kaynak kişi Elife Kalay, görüşme sırasında nasıl ocak olduğunu açıklarken başkalarından duyduğu bir efsaneyi aktarmıştır. Bir yatır etrafında gelişen bu efsane, insan zihnini inanmaya zorlamaktadır. “Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır” (Boratav, 1969: 106). Uygurlar arasında sağaltma amacıyla kullanılan muskalar ve akabinde gelişen muskacılık geleneği İslâmiyet öncesi döneme uzanmaktadır. Kötü niyetli varlıklardan korunmak için kurdun âşık kemiği, deve yünü, boğa derisi, demir ve kartal tırnağı gibi çeşitli fetiş öğelerinin yanı sıra toprağın da yer aldığı görülmektedir (Altın, 2018: 44).

Tarımın keşfiyle birlikte önem kazanan toprak, Türk halk anlatısı içinde önemli bir yere sahiptir. Erlik'in Ülgen'den habersiz ağzına toprak alıp Ülgen'in bunu görmesi üzerine Erlik'in ağzındaki toprağı kusmasıyla bugünkü tepeler oluşmuştur. İslam inancına göre kadın bir tarladır (topraktır) ve erkek tarafından verilen tohumla ekilir, bunun sonunda da kadın hamile kalır. Yine İslam inancına göre insanlar topraktan yaratılmıştır ve ölünce yine toprak olacaktır. Toprağın hem oluşturunca hem de yok edici özelliği vardır. Kaynak kişi Elife Kalay'ın ifadesine göre annesi yatır hasıl olan evden bir parça toprak almış ve bu toprağı bir beze sararak dikmiştir. Burada yere basmada rol oynayan ve üzerine basılan ayakkabı/toprak ilişkisi kurulmuştur. Şaman merasimlerinde görülen gözlerini kapatma yöntemi, fiziksel olarak görünmüş olsa da buradaki amaç; beşeri dünyaya açılan bir çift gözü bu dünyadan geçici olarak yok etmek ve diğer dünya ile bağlantıyı güçlü bir şekilde kurmak hedeflenmiştir. Kadınhanı'nda derlenen bu tedavi yönteminde göz kapama olayı form değiştirmiş ve bu hasta olan kişiye yapılmaya başlamıştır.

2.8. Sülük

Vücudun çeşitli noktalarında boy gösteren ağrıları ve sızıları gidermek için kullanılan bir diğer yöntem de sülük *vurunma/vurdurma/yapma* yöntemidir. Boyları yaklaşık olarak 3 cm olan sülüklerin ağrıyan yere konulması ise yapılmaktadır. Bu yöntemde herhangi bir profesyonel yardıma ihtiyaç yoktur. Tamamen kişinin bilgi, tecrübe ve cesaretine dayanmaktadır. Tatlı sularda yaşayan ve eşeysiz üreyemeyen sülükler, bahar mevsiminde hemen herkesin ulaşabileceği düzeyde ve yerlerde bulunmaktadır. Bu işlem sırasında şikâyet edilen bölge hastanın ulaşabileceği yerde ise hasta kendine yapar. Ancak sırtında veya boynunda ise başka bir kişiden yardım alarak yapılması daha uygundur. Bu tedavi yöntemi, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Sakarya mahallesinde kaydedilmiştir.

Birer sene arayla kendi kendime yapıyorum. Çok ağrı çektim. Sülüklerin ağzı üçgen şeklinde koyduğum yere kuşgözü kadar delik açıyor. Doyuncaya kadar kendi kafasını çekmez, doyduktan sonra kendisini atar. Öldürmüyorum, günah derler. Tuzu dökünce ölüyor ama ben dökmüyorum. Kiraz, kavun yemeden mevsim başında vurunmak lazım çünkü bu yiyecekler de sülüğün düşmanıdır. Kanları kiraz ve kavun durulturmuş. Faydası olmaz” (KK 3).

2.9. Tuzlama

Tuz Türklerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Eski dönemlerde maddî değer olarak görülmüş ve ticaretlerde takas olarak kullanılmıştır. Tıbbî folklor içinde sıklıkla kullanılan tuz, bereketin, bolluğun ve temizlenmenin sembolü olmuştur.

Yeni doğanlar tuzlanır. Büyüyünce kokmasın, terlemesin, kan, idrar kokmasın diye güzelce tuzlanır. Tuzlamayı annesi, nenesi ya da orada büyük kimse o yapar. Tuzlandıktan sonra sıkıca sarılır. Kundakta tutulur derisi pekişsin diyec. Tuzlama yapılamıyorsa tuzlu suda yıkanması da uygundur ama tuza sarılması iyi olur. Tuzla ölü deri, kötü kokular atılır gider” (KK 7).

2.10. Yanma I

Kişinin karaciğerinden kaynaklanan bir rahatsızlığa tutulduğuna inanılan bu hastalık “yanma kalktı, yanmaya tutuldu” şeklinde ifade edilir. Tedavi yöntemine göre; ocak üzerinde kaynatılan suyun içine pekmez ve şeker katılır, bu karışımın sürekli kaynaması sağlanır. Kalın iki sopanın ucuna tampon olacak şekilde bez parçası bağlanır ve bu iki sopa kaynayan karışımın içine bırakılır. Hastanın sırtına yukardan aşağıya olacak şekilde bu sopalar sırayla sürülür. Bu işlem sırasında hasta, çoğunlukla ateşi yakılan ocağa yakın bir

şekilde ayakta durur. Bu tedavi yöntemi, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Sakarya mahallesinde kaydedilmiştir.

Uygulamanın ilk aşaması hastanın fiziksel anlamda yanmasına bağlıdır. Eğer hasta yanma hissederse tedavi devam etmez, ama hasta yanma hissetmiyorsa tedavi süreci devam eder ve bu uygulama hastanın gelme imkânlarına göre aynı gün ya da farklı günlerde gelerek üç defa yapılması gerekir. Üçüncü uygulamanın sonunda hasta *yandım, duydum, hissettim* ifadeleri ile hislerini belirtir. Ocaklı kadın hastaya, eczanelerde bulunan **** isimli iğneyi tavsiye eder, kaçınması gereken yiyecek ve davranışları tavsiye ederek hekimlik uygulaması tamamlanır.

Kayınvalidemin kayınvalidesinin kayınvalidesinden kalma. Kaynanamın kaynanası yakardı, o ölünce kaynanama kaldı, kaynanam ölünce de bana kaldı. “Elimi sana verdim, geleni çevirme sen yak” dedi. Kayınvalidem “elini bana kestirdi”, evde olmazsam geleni yap, derdi. Kan bağı olmasına gerek yok. Önce deneme yaparım. Eğer yanma değilse hastanın vücudu yanar. Yanması kalkmış ise imkânı yok yanmaz. Yaşanan sıkıntı ve aniden duyulan sevinç, uzun süre olmayan çocuğun olmasıyla hissedilen mutluluk gibi durumlar, yanmanın kalkmasına sebep olur. Hasta halsizlik hisseder. Cığerdan kalkar. O yüzden bu işlem hastanın sırtından yapılır. Değnek ucuna kalın bez parçası dolanır ve kaynayan suya konur. Usul usul hastanın sırtına sürülür. Sırtında yanma hissederse devam etmem. Yanması kalkmış ise zaten duymaz, yaktıkça “duyma yapar, yandım, duydum der. Bu işleminden sonra pekmez ve tatlıyı çok yiyecek, çünkü karaciğer tatlıyı çok sever. Patates, soğan, fasulye, nohut, turşu, sucuk, soğan, bulgur ve baharat 2-3 gün yemeyecek. Yanmanın belirtileri farklıdır. Kaynanam 7 çeşit olur, derdi. Kızarıklık, çıban çıkması, ağrı, halsizlik vb. 7 farklı türü var. Vücut üzerinde kırmızılı bir şeyler çıkar, çıban çıkar, ayakları tutmaz vb. Ayakları tutmayan bir hastayı iyileştirmek için yanmanın daha ileri yöntemi ise hayvan gübresini su ile kazanda kaynatıp hastayı oraya oturtmaktır. Eczanelerde satılan *** isimli bir iğne var. Yanma iğnesi diyoruz. Benim kaynanam da biliyordu. Suya katılan asıl maddesi pekmezdir. Su devamlı kaynar. Tahtanın birisini alırken diğeri kaynar. Usulca sürüp o kendisini belli eder. Gerçekten yanma kalkmış ise hastanın sırtı hiç kızarmaz. 3 defa yapılması uygundur” (KK 3).

Halk hekimliği uygulamaları kendi bünyesinde yeniliklere ve değişime açıktır. Yanma hastalığının tedavisinden sonra akademik tıptan da destek alınmakta ve hastalığın giderilmesi amaçlanmaktadır. Yanma rahatsızlığı da

karaciğerden nükseden bir rahatsızlıktır. Ocaklı kimse bunun farkındadır. Sağaltmak yöntemi karaciğeri normal formuna döndürmek içindir.

2.11. Yanma II

Şerife Kurt'tan derlenen yanma işleminin farklı bir örneği de kaynak kişi Cemile Ünsal'dan derlenmiştir. Bu tedavi yöntemini kan bağı olan bir ocaklıdan değil, rahatsızlığı esnasında kendisini tedavi eden bir kadından öğrenmiştir. Bu işlem sırasında hasta ayakta durabileceği gibi yere oturmasında bir sakınca yoktur. Tedavi, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Cumhuriyet mahallesinde kaydedilmiştir.

Bir teyze bana öğretti. Kan bağımız yok. Ben hastaydım, boğazım şişti, dilim büyüdü, sıtma tuttu, üşüyorum, titriyorum, ateş ve ödem oluşuyordu. Kayınvalidem bu Havva teyzeye gitti. Nabzımı ölçtü, azalmış. Yanmanın ilk belirtisi, kaslar ve damarlar geriliyor. Aşırı stres ve üzüntü, karaciğeri hastalatıyor. Büyük darbesi de karaciğerde oluyor. Başka bir belirtisi ise dudağında çiban çıkması, kızarıklık, şişlik oluyor. Pekmez, şeker ve zakkum yaprağı ve eski yeşil aspirinler ve bir de *** iğnesi bu hastalığın tedavisi için kullanılır. Üşütme, titreme ve ödemin atılması için *** iğnesi kullanılıyor. Bunu doktorlar değil sıhhiyeler(el verenler) biliyor. Öğrenmek isteyen birisi öğrenebilir. Kadın bana sen bu stresi atmazsan yenilenebilir, kendi kendini de yapabilirsin dedi. Aşırı üşütme ve aşırı stres birleşirse tekrarlar, dedi. Boğazımdan kalktığı için başıma vuruyordu, damağımın ilk kısmına yanık yapışmış gibi orası yanıyordu. Başıma bir sızı çöküyordu. Tahta çubuğun ucuna pamuklu bez bağlarım. Ocağın üzerindeki kaynayan suya pekmez, şeker ve zakkum yaprağı (önemli değil, suyu ısıtıyor (vicks gibi)) atıyorum. Bunu kaynatıyorum, damağımın içine basıyordum. Bademciklerime basıyordum ve iki dakika nefesimi tutuyorum, hoşlaşıyor ve ısıyı hissettikçe geçiyor, rahatlıyordum ve buradaki sızılar gidiyordu. Kendim sırtımdan yapamayacağım için damağımdan yaptım. Vücudun her yerinden kalkabiliyor. Boğazdan ya da damaktan kalkıyor. Sırtına yapacağımız tampon elim kadar olacak. İki adet dayanıklı sopa olacak. Birisi kaynarken diğerini alıyorsun ve onu yukardan aşağıya tüylerin yatımına göre sürüyorsun. Tersine sürülmez. Hissetmiyor ve hoşlaşıyorsun. Okuyarak, güzel ayetler ve salavat getirerek bu işlemi yapıyorum (**KK 1**).

Babamın dudağında fındık büyüklüğünde çiban çıktı. Üşüme, titreme ve ateşlenme oldu. Ankara'daki doktor kanser dedi. Nabzına baktım da damarlar ve kaslar gerilmiş. Nabız yavaş. Zakkum yapraklı, pekmezli ve şekerli suyu kaynattım. Sürmeden önce avucunun ortasından ve ayaklarının altından bakıyorsun, yanıyor mu yanmıyor mu diye. Baktım hiç hissetme yok.

Burada iç organlarının bütün bağlantı damarları var. Hiç hissetmiyor, buz gibi hissetmiyorum dedi. İlk gün üşüye üşüye oldu. Ertesi gün hissetmeye başladı. Üçüncü gün sırtının ortasına bir helva yapılıyor. Zeytinyağı, şeker, pekmez ve sırtına sürdüğüm karışımı de dökersen etkili olur. Pişirip hamur yapıyorsun. Sırtının ortasına koydum, üzerini naylonla kapattım, bezle sardım, yün yatağa yatırttım ve yün yorgan örttüm, terlesin diye. 3 adet *** iğnesi yaptım, birer de aspirin verdim. Hamur ise sadece üçüncü gün ve yaklaşık 4-6 saat bekliyor. Üçüncü gün temiz bir banyo yaptırdım. Dudağındaki yara üçüncü gün soldu. Birkaç gün daha terini korumuş ve iyileşti. Pekmez doğal besin olduğu için kullanılır. Asıl olan üzümdür. Hayvansal gıdalar tedavi sırasında birkaç gün yasak (**KK 1**).

Anadolu'da anlatılan bir efsaneye göre; Nuh peygamber bir gün Ağrı Dağı'nın eteklerinde dolaşırken son derece neşeli bir keçi görür. Keyifle hoplayıp zıplayan keçinin neşesinin kaynağını merak eden peygamber, keçiyi takip eder. Takibin sonunda keçinin iri taneli bir meyveyi yediğini görür. Nuh peygamber, bu meyveyi çok beğenir ve tiryakisi olur. Nuh peygamberin keyfini fark eden şeytan, onu kıskanarak yakıcı nefesiyle asmaları kurutur. Nuh peygamber bu duruma çok üzülüp kederlenince şeytan merhamet eder ve asmayı kurtarmak için yedi hayvanın kanıyla sulanması gerektiğini söyler. Aslan, kaplan, ayı, köpek, horoz, tilki ve saksagağandan oluşan yedi hayvanın kanı ile bahsi geçen asmayı sular ve asma yeniden canlanır (Şenocak, 2007: 167). Anlatılan bu efsaneye göre güçlü hayvanların kanıyla sulanan üzüm ağacı yeniden canlanmıştır. Yanması kalkan hastanın tedavi sonrasında yeniden canlanması, gücüne ve kuvvetine kavuşması; tedavi sırasında kullanılan pekmezin ham maddesinin de üzüm olması konuyla ilgili önemli bir ayrıntıdır.

3. Halk Hekimliği'nde Ocaklıların Tedavi Oturumları Hakkındaki Görüşleri

Tedavi oturumlarının uygulayıcıları, tedavilere olan bakış açılarıyla ve bu tedavilere olan inançlarıyla sağaltmalara devam etmektedir. Uzun gözlemlerin, deneme-yanılmaların ve tecrübelerin birikimi olan tıp folkloru, çağdaş tıbbın ve teknolojinin gelişimine rağmen ocak sahipleri tarafından geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Köy ve kasabalarda hasta olanın tedavisi için anında doktora ulaşamamakta, öncelikle bu yöntemlere başvurulmaktadır. Kaynak kişi Fatma İnal ile yapılan görüşme sırasında kendisini iki kadın ziyaret etmiştir. Bu iki kadın Fatma İnal'dan kendilerini çentme talebinde bulunmuştur. Burada dikkat çekici noktalar şu şekilde belirlenmiştir:

Kadınlar (anne ve kızı) anlattıklarına göre büyüye tutulmuşlardır. Bu büyüünün tesiri çok kötüdür ve onlarda ağrılar yapmaktadır. Bu rahatsızlığı giderme amaçlı birçok doktora gitmişler fakat çare bulamamışlar. Fatma İnal'ın rahmetli annesini de tanıdıkları için bir zamanlar annesinden şifa beklerken, şimdi kızı Fatma Hanım'dan şifa beklemektedirler. Görüşme esnasında gelen kadınların; gözlerindeki tedirginlik, fiziksel olarak yorgunluk ve ruhsal olarak bir çöküş gözlemlenirken; çentme işlemi sonrasında bu görüntülerin biraz daha kaybolduğu gözlemlenmiştir.

Elife Kalay ile yapılan görüşmede dikkat çeken nokta şu şekildedir: Bahsi geçen ocak, bulunduğu konumun adını ve halkın ağız özelliklerine göre Midanlı (Meydanlı) adını almıştır. Tespit edilen hastalıkların salt biyolojik nedenleri ele alınmakta, ancak sosyal ve kültürel boyutları yok sayılmaktadır. Halk hekimliği temalı çalışmalarda genellikle tek taraflı bir yol izlenmiştir. Uygulama örnekleri ve tedavi yöntemleri kaynak kişilerden dinlemiş fakat bu geleneğin temsilcileri ve uygulayıcıları olan öznelere duygu ve düşünceleri göz ardı edilmiştir. Bu çalışmada bir ilk olarak geleneğin başkahramanlarının alternatif tıp hakkındaki düşünceleri kaydedilmiştir.

3.1. Cemile Ünsal (KK 1)

Cemile Ünsal, yanma uygulamasını komşusundan öğrenmiş, ondan el almıştır. Genel olarak kendisine yakın bulduğu kimselere bu tedaviyi uygulamaktadır. Kendisi Konya Selçuklu Cumhuriyet mahallesinde ikamet etmektedir. “Bu uygulama bana komşumdan kaldı. Çok yararlı bulduğum için yakınlarıma yapıyorum. Yakın bulmadığım kimselere yapmıyorum. Eşim tanımadığım kimselere yapmamı istemiyor. Şifayı veren Allah, ben aracı oluyorum. Bu dert kalkınca insanda huzur, dirlik kalmıyor. Babamdan biliyorum.”

3.2. Hasan Güzel (KK 2)

Kaynak kişi Hasan Güzel kengi uygulamasını annesinden öğrenmiştir. İfadesine göre annesi de nenesinden öğrenmiştir. Kendisi şuan Konya Karatay'da Ulubatlı Hasan mahallesinde ikamet etmektedir.

Annem de önceden nenesinden öğrenmiş. Biz çocukken anneme gelip ağrı için annemin onlara ayağı ile basmalarını isterdi. Sonrada anneme şeker, nohut, un, tuz hediye ederlerdi. Annem eve kolay kolay bir şey almazdı. Bu durumlarda komşulardan hep yiyecek gelirdi. Bu ağrı öyle bir ağrı ki yatsan yatamazsın otursan oturamazsın. Ayağındaki aksamalardan hiçbir şey yapamazsın. 3 kere üst üste basınca geçer. Ben artık yapmıyorum çünkü gelen gidenden baş edemiyordum. Yolda giderken bir akraba görüyordu. Yere karton serip bastırıyordu. Bunlar

mektepli tedaviler değil. Büyüklerimizin kendi kendilerine bulduğu öteleme yolları.

3.3. Şerife Kurt (KK 3)

Şerife Hanım, kayınvalidesinden öğrendiği tüm hekimlik uygulamalarını aktif bir şekilde şifa dileyen herkese iletmeye devam etmektedir. Kendisi Konya Selçuklu Sakarya mahallesinde iki katlı aile apartmanında yaşamına devam etmektedir. Bu konudaki duygu ve düşünceleri dinlenmiş, metin akışına uygun bir şekilde yazar tarafından düzenlenmiştir:

Ben hepsini kayınvalidemden öğrendim. Kendisi hiç yüksünmeden yapardı. O da kayınvalidesinden öğrenmiş. Bunları hemen evlenince öğretmedi bana. Zaman geçti, ben büyüdüm, olgunlaştım. Kayınvalidemin akrabalarını, eşini dostunu tanıdım. Tedavi yaptırmaya gelenleri misafir ederdim. Zaman geçtikçe kayınvalidemden gördükçe ben de öğrenmeye başladım. O hiç kimseyi geri çevirmeden yapardı. Saatin ve zamanın önemi yoktu. Gece gündüz kim gelirse ne isterse yapardı. Allah tarafından gönderildiğini ve geri çevirmenin günah olduğunu söylerdi. Bu tedaviler sırasında kullandığı “sopa, bez, ocak, tabak vb.” ne kullanıyorsa ben getirirdim. Yaşı geçtikçe elden ayaktan düşmeye başladı. Bir gün beni yanına çağırdı: Gelin kaynananın toprağından olurmuş, benim bu yaptıklarımı ben evde yokken ya da ben öldükten sonra sen yapmaya devam et, kimseyi geri çevirme, ne verirlerse kabul et, para pul bekleme” dedi. O böyle dedikten sonra ben de “tamam anne” dedim. O günden sonra ben de yapmaya başladım. Artık tecrübe ile bir görüşte kim de ne varsa anlıyorum. Perşembe ve Cuma günleri gelmelerini tavsiye ederim. Ancak telefonla randevu vermeden yapmıyorum. Eşim geç saatlerde gelen olunca kızıyor. Eğer hasta olarak gelen kişi, erkek ise yaşına ve medenî durumuna bakarım. Eğer çok yaşlı ise ve tedaviye çok ihtiyacı varsa çekinmeden yaparım. Ancak yaşlı değilse de yanında karısı, kızı yahut annesi varsa onun da gözetimi altında yaparım. Aksi halde çevrede dedikodu olur, bu da hoş değil. Bir gün bir gelin geldi. Bu gelinde “kürk belmesi” olduğunu ve bu yüzden çocuğunun olmadığını bildim. Tövbe tabi her şeyi Allah bilir ama zamanla tecrübe kazanıyor insan. Kimseden maddi bir beklentim yok ama miktarı fark etmeden genelde para bırakırlar. Bunu benim almam lazım. Bu karşılığı kabul etmezsem tedavi fayda etmez.” Tedavi ederken Kur’an’dan sureler okuyorum, Allah’tan hasta için şifa diliyorum. Tedavinin fayda edip etmediğini merak ediyorum. Haberi de geliyor zaten. Allah doktorları, hastaneleri eksik etmesin, Allah işte şifa arattıracak ya olmayınca olmuyor, kime nereye gidersen git iyi olanıyorsun, en sonunda “bir de bunu deneyelim, ne kaybederiz” diye geliyor insanlar. Tüm şifa yaradandan gelir, bizler aracıyız.

3.4. Elife Kalay (KK 4)

Elife Kalay şuan Konya'nın Kadınhanı ilçesinde ikamet etmektedir. Köy halkının Midanlı/Meydanlı ocağından el aldığını herkesin bu tedaviyi yaptığını ifade etmiştir. "Kızım Allah için yapılır. Karşılık bekleyip kalbini bozarsan verim alınmaz. Türlü türlü hastalıklar var ama tedavisi yok. Yer gök dua ile olurmuş, sebebini arayacaksın ki o seni bulsun. Buraları nereden duyup gelirler bilmem ama Allah tarafından malum oluyor herhalde."

3.5. Fatma İnal (KK 5)

Fatma Hanım, Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Eski Garaj mahallesinde yaşamına devam etmektedir. Kentsel dönüşümden dolayı müstakil evinden apartman dairesine taşınsa da hastalarını onu bırakmamış, kendisine tedavi olmak için gelmeye devam etmektedir. Ona göre yaptığı çentme uygulamasının sonsuz iyileştirici gücü vardır. Kendisinin müstakil evinde yaşadığı dönemde evin altında yatır olduğunu, bunu bildiğini ama birbirlerine hiç karışmadıklarını ifade etmiştir. "Kızım ben bunu kendimi bildim bileli yaparım. Hiçbir karşılık beklemem. Anneannemgilin evinin altındaki yedi yatır rüyada siz herkesi okuyacaksınız demiş. O gün bugündür okurum. Okumuş doktor kimseler dahi gelir. Telefon olmadan vakitli vakitsiz kimseyi boş çevirmem".

Kaynak kişinin ifadesine göre yıllar önce aile büyükleri rüyasında yedi yatırdan el almıştır. Fatma hanımın bugün de sıklıkla ziyaretçisi olan yatır, yıllar önce rüyadaki yatırlardan ya da o yatırların soyundan gelen bir kimsedir. Bu yatır sayesinde kaynak kişi maddî-manevî zorluk yaşamamaktadır.

3.6. Seher Kocabaş (KK 6)

Kaynak kişi şuan Konya'nın Karatay ilçesinde Fetih caddesi Doğu mahallesinde ikamet etmektedir. Tedaviyi annesinden öğrenmiştir. "Ben de kayıinvalidemden öğrendim. Kızlarımın başında çıkan yaralar çok büyük ve kanamalıydı. Çok kez doktora götürdüm ama sonuç alamadım. Düzenli olarak tedaviyi uyguladım ve 1 ay içinde geçti. Sonra oğluma ve yakınlarımın çocuklarına yapmaya başladım." Sık sık yapıyorum. Önceden zeytinyağı ile yapardım ama şimdilerde badem yağı ve argan yağı da kullanıyorum."

3.7. Hayriye Avcı (KK 7)

Kaynak kişi şuan Konya'nın Karatay ilçesi Hacı Yusuf Mescit mahallesinde ikamet etmektedir. Çok bebek kaybı yaşadığı için çocuk merkezli uygulamalara önem vermektedir. "Ben bunu aklım erdi ereli bilirim. Annem kayınnam hep yapardı. Şimdi çocuklarım hiç ter kokmadıklarını, rahat

ettiklerini söyler. Bana, rahmetliye, kardeşlerime de hep yapılmış. Eskiler yaparsa bildiği vardır. Torunlarıma da yaptım hep. Onlar da hiç kokmaz. Şimdi çok yapan yok, yeni yeni şeddelere (kurallar) çıkmış, çocuk tuzlanıp basılmazsa kokmaz mı, kokar.”

SONUÇ

Konya’da ocaklı kişiler tarafından düzenlenen tedavi oturumları, kaynak kişilerin tecrübelerine göre şekillenmiştir. Görüşmeye katılan kadın ocaklar/izinliler erkeklerin tedavi taleplerine cevap vermediklerini, bunun doğru olmadığını dile getirmiştir. Ancak bir istisna olarak hasta erkek yaşlıysa ve yanında karısı ya da kızı varsa bu talebi yerine getireceklerini dile getirmişlerdir. Uygulanan tedavi sonunda hasta kişiden herhangi bir karşılık beklenmemektedir. “Allah razı olsun” demesi yeterlidir. Şifacı kadınlar, şifa talep eden insanları istedikleri vakit tedaviyi uygulamaktadır. Son zamanlarda telefonla randevulaşıp tedavinin günü ve saati belirlenmektedir. Şifacı kadınlara gelen kimseler, kaynak kişilerin giderdiği hastalık hakkındaki ocak sahibinin hünerlerini duyarak uyup öyle gelmektedir.

Konya’da hastalıkları tedavi eden kimselere *ocak*, *ocaklı*, *kırık-çıkıkçı*, *hoca*, *aktar* gibi isimler verilmektedir. Bölge halkı karşılaşılan hastalığın durumuna göre ilk olarak evlerinde emler hazırlayarak veya geçmişte atalardan öğrenilen bilgiler ve çevreden edinilen tavsiyeler doğrultusunda tedavi yöntemleri uygulayarak hastalığı gidermeye çalışmaktadır. Manevi hastalıklarda ise daha çok hocalara başvurarak buralardan bir şifa aranılmaktadır. Hocaların haricinde hastalığın çeşidine göre ocaklara da başvurulmaktadır. Bu ocaklara başvuran kişiler ocağın tedavisi doğrultusunda hareket ederek şifa bekler. Ocağa başvuran kaynak kişilerin büyük bir çoğunluğu olumlu sonuç aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tedavileri; Hasan Güzel annesinden, Cemile Ünsal komşusundan, Şerife Kurt kayınvalidesi ve annesinden, Elife Kalay annesinden, Fatma İnal annesinden, Seher Kocabaş ve Hayriye Avcı kayınvalidesinden öğrenmiştir. Çalışmada 6’sı kadın 1’i erkek olmak üzere toplam 7 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Toplam 11 adet sağaltma yöntemi elde edilmiştir. Tedavi oturumları bireyi ve doğadaki bulunan maddeleri bütüncül ele almaktadır. Hastalığın başlangıç evresinde tıbbî folklorla başvurmak faydalıdır ancak ilerleyen rahatsızlıklarda bu uygulamalardan tam sonuç almak mümkün değildir. Geleneksel ekolojik bilginin taşıyıcısı olan halk hekimliği, içeriğinde doğadan unsurları barındırarak kullanıma sunulmuştur. Yerel halkın doğa hakkındaki bilgi birikimlerini ortaya koyan bu uygulamalar, insan sağlığının düzenlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu yöntemler, bir anda değil,

doğadan uzun yıllar boyunca elde edilen tecrübeler sayesinde oluşturulmuştur. Bugün modern tıpta bazı hastalıkların tedavisinde (sülük, hacamat vd.) halk hekimliği uygulamaları kullanılmaya başlanmıştır. Hastanelerde geleneksel tamamlayıcı tıp üniteleri kurulmuş ve e-randevu üzerinden bu birimlerden talepler oluşturulmaktadır. Böylece geleneksel tedavi yöntemleri daha kontrollü ve sağlıklı bir şekilde uygulanmaktadır.

Kaynakça

- ACIPAYAMLI, Orhan. (1969). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özel-likleri". Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 26(1-2): 1-9.
- , Orhan. (Ocak-Haziran 1962). "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 20(1-2): 1-40.
- , Orhan. (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi". Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri. s.1-8.
- BEKKİ, Salahaddin. (2017). "Halk Hekimliği". Kültür ve Turizm Bakanlığı "Ortak Miras", s.197-209.
- BORATAV, Pertev Naili. (1969). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- , Pertev Naili. (2013). 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- DAĞI, Fahri. (2013). "Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma". (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- DEMREN, Özlem. (2008). "Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm". Folklor/Edebiyat, 14(56): 185-210.
- DUVARCI, Ayşe. (1990). "Halk Hekimliğinde Ocaklar". Millî Folklor, s.34-38.
- EKİCİ, Metin. (2016). "Türk Kültüründe "Al" Renk". Türk Dünyası İnceleme-leri Dergisi, 16/2: 103-107.
- ELİADE, Mircea. (2003). Demirciler ve Simyacılar. (Çev. Mehmet Emin Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GÜZEL YANPINAR, Miyase. (2025). Tıbbî Folklor Uygulamaları. Türko-loji Araştırmaları (Ed. (Doç. Dr. Haktan Kaplan). Gaziantep: Özgür Yayınları.
- HAYAT, Cem.-DAĞ, Saadet. (2022). Ana Tanrıçadan Günümüze Bir Kült: Fatma Ana Eli. Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi, 26: 135-154.
- KAPLAN, Haktan. (2022). Bolu ve Düzce İlleri Bağlamında Kutsal Ziyaret-gâhlar Etrafında Yapılan Ritüeller. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 5(1): 56-71.
- KAPLAN, Haktan. (2022). Türk Kültüründe Ziyaret Olgusu -Bolu ve Düzce Örneği-. Konya: Palet Yayınları.
- MAMBURİ, Ernest (1943). "Konya Şhrinin Aslı Aranırken I". Konya, II. Kâ-nun, 7(51): 8-13.

- ÖZEL, Ahmet. (1988). “Adak” Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, s.337-340.
- ŞENOCAK, Ebru. (2007). “Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri”. Millî Folklor, 19(79): 164-172.
- TANPOLAT, Cansu. (2016). Doğu ve Batı Kültürlerinde Başlıca Hayvan Mitleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TEK, Recep. (2018). Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları. Konya: Kömen Yayınları.
- YILDIZ ALTIN, Kübra. (2018). “Uygur Türklerinin İnanç ve Uygulamalarında Toprak”. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, (11): 34-48.

Kaynak Kişi Listesi							
Kaynak Kişi Numarası	Ad-Soyad	İl	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Kimden Öğrendi?	Derlenme Tarihi
KK 1	Cemile Ünsal	Konya	63	İlkokul	Ev Hanımı	Komşusu	10.12.2018
KK 2	Hasan Güzel	Konya	68	İlkokul	Emekli	Annesi	10.12.2018
KK 3	Şerife Kurt	Konya	66	İlkokul	Ev Hanımı	Kayınvalidesi-Annesi	10.12.2018
KK 4	Elife Kalay	Konya	73	İlkokul	Ev Hanımı	Annesi	10.12.2018
KK 5	Fatma İnal	Konya	68	İlkokul	Ev Hanımı	Annesi	14.12.2018
KK 6	Scher Kocabaş	Konya	41	Ortaokul Mezun	Ev Hanımı	Kayınvalidesi	14.12.2018
KK 7	Hayriye Avcı	Konya	84	Okuma-Yazma Yok	Ev Hanımı	Kayınvalidesi	14.12.2018

Tedaviler		
Rahatsızlığın adı	Tedavinin İpucu	Tedavinin Yöntemi
Alazlama, Yanma I ve Yanma II	Ateşle tedavi etme	Parpılama
Çentme	Bıçak sürme	Maddesel sağaltma
Kengi	Ayak basma (Psikolojik etki)	Irvasa
Kırk Kesme	Mum Dökme	Maddesel sağaltma
Konaklama	Yağ Sürme	Maddesel sağaltma
Kurbacık	Jiletle Kesme-Kurbağa Bağlama	Parpılama-Hayvansal sağaltma
Ocak Sıvama	Ayakkabı sürme	Maddesel sağaltma
Sülük	Sülük koyma	Hayvansal sağaltma
Tuzlama	Tuza sürme	Maddesel sağaltma

